DÜŞÜNCE TARİHİ
2

EDİTÖRLER
PROF. DR. SAYİM TÜRKMAN - DR. ADURRAHMAN İLHAN

Düşünce Tarihi 2 kitabında, Hitit tarihinden günümüze kadar tarihte iz bırakan 11 şahsiyet mercek altına alınarak incelenmiştir.

Bunlar arasında;

-Hitit Hükümdarı I. Šuppiluliuma'nın Suriye ve Mısır seferleri,

-Yunus Emre ve Erasmus Von Rotterdam'ın insanı merkez alan düşünce analizleri,

-17. ve 18. yüzyıl Hurûfat defterlerine göre Bağdat'ta Tekke ve Zâviyelerin durumları,

-Yunanlı düşünür ve yazar Velestinli Rigas'ın hayatı ve politik görüşleri,

-Sultan II. Abdülhamid Han'ın din siyaseti,

-Tartışmalı Padişah 6. Mehmed Vahidettin'in Anadolu siyaseti,

-Jeopolitik görüşün öncüsü coğrafyacı Friedrich Ratzel'in görüşleri,

- Yüzellilikler listesine dahil edilerek yurt dışına sürgün edilen Ahmed Hamdi Paşanın hayatı,

-Milli Mücadele döneminin yazarlarından Halide Edip Adıvar ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun düşünsel kimlik mukayesesi,

-Diplomat ve bürokrat Enis Behiç Koryürek'in şairliği,

-Yahudi bir ailede doğan ve büyüyen, İslam inancını kabul ettikten sonra hayat mücadelesi verip, birçok İslami eser bırakma cesaretini gösteren Meryem Cemile'nin hayatı, eserleri ve fikirlerinin yanı sıra, o dönemin tarihine ışık tutacak bilgileri, bu kitapta bulacağınızı ümit ediyoruz.

nobel AKADEMİK YAYINCILIK www.nobelyayin.com E-KİTAP
atlaskitap.com www.nobelkitap.com
ISBN 978-625-371-092-7

DÜŞÜNCE TARİHİ 2

EDİTÖRLER
PROF. DR. SAYİM TÜRKMAN
DR. ADURRAHMAN İLHAN

nobel

DÜŞÜNCE TARİHİ
2

EDİTÖRLER
PROF. DR. SAYİM TÜRKMAN - DR. ADURRAHMAN İLHAN

nobel

DÜŞÜNCE TARİHİ 2

Editörler: Prof. Dr. Sayim Türkman - Dr. Adurrahman İlhan

nobel

DÜŞÜNCE TARİHİ 2

Editörler: Prof. Dr. Sayim Türkman - Dr. Adurrahman İlhan

Yayın No.: 5275
Beşeri Bilimler No.: 580
ISBN: 978-625-371-092-7
E-ISBN: 978-625-371-091-0
Basım Sayısı: 1. Basım, Şubat 2024

© Copyright 2024, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340
Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.
Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik
ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Akademik Yayıncılık, 2011 yılından beri "tanınmış uluslararası yayınevi" statüsündedir.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-
Redaksiyon: Yıldız Çil -yildiz@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-
Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Türkman, Sayim., İlhan, Adurrahman.
Düşünce Tarihi 2 / Editörler: Sayim Türkman - Adurrahman İlhan
1. Basım, XIV + 228 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.
ISBN: 978-625-371-092-7
E-ISBN: 978-625-371-091-0
ANAHTAR KELİMELER

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.
Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No: 7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA
Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65
Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com
www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Ada Matbaacılık Yayın San. Tic. Ltd. Şti. Sertifika No.: 44093 Ostim OSB Mah. 1578. Cad. No.: 21
Yenimahalle/ANKARA Tel: 0312 385 54 10

VELESTİNLİ RİGAS

Arzu Erman

Giriş

Velestinli Rigas, modern Yunan aydınlanmasında ismi öne çıkan siyasi düşünür ve aynı zamanda Yunan millî halk kahramanıdır. Yunanların bağımsızlığını kazanmasında fikirleri ve eserleri ile yaşadığı dönemi etkilemesinin yanı sıra, bu uğurda hayatını kaybeden ilk kişi olmuştur. Nitekim bilindiği üzere on sekizinci yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen Fransız Devrimi nedeniyle Kıta Avrupa'sını derinden etkileyen olaylar yaşanmıştır. Özellikle bu dönemde yapılan savaşlar, geçmiş dönemlerin aksine iktidar ve toprak elde etme amacı dışında kadim monarşilerin yıkılmasına yönelik siyasi ve toplumsal bir ajandaya sahiptir. Dolayısıyla bu dönemde yaşanan gelişmeler, etnik ve dinî toplulukların homojen bir dağılım sergilemediği Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. İmparatorluk sınırları içinde ve dışında devrimden ve aydınlanmacı fikirlerden etkilenen Batı ile temaslı kimi gruplar, bu ideolojik, politik ve kültürel geçişkenliğin taşıyıcısı olmuşlardır. Söz konusu gruplar, değişmekte olan dünya düzeninde, gücünü kaybetmekte olan Osmanlı siyasi sistemi karşısında uluslarının özgürleşerek, yeni bir pozisyon almasına çalışmıştır. Bu bağlamda Osmanlı Devleti içinde Yunanların ulusal ve politik bir bilince ulaşması, millet sistemi[1] içindeki diğer uluslara nazaran daha erken bir evrede başlamıştır. Modern Yunan aydınlanması olarak da adlandırılan bu süreçte Rigas, yapmış olduğu çevirilerle, tarihî-coğrafi haritaları ve eserleri ile bu zihinsel değişim ve dönüşüm sürecinde son derece önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmada Yunan isyanı arifesinde aydınlanma ve devrimin, Yunan siyasi ve düşün hayatını nasıl şekillendirdiği, Rigas'ın hayatı, çevirileri ve eserleri bağlamında, incelenecektir. Zira Rigas'ın Fransız Devrimi paralelinde Osmanlı yönetimindeki tüm ulusları içine alan demokratik, siyasi ve sosyal ihtilal tasavvurları Modern Yunan aydınlanmasının en önemli siyasi metinleri ara-

[1] Osmanlı millet sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Bilal Eryılmaz, *Osmanlı Devletinde Millet Sistemi*, Ağaç Yayıcılık, İstanbul, 1992.

sında yerini alırken, ilerleyen süreçte görüşleri, Yunan İsyanı'nın ideolojik temellerini atarak Osmanlı Devleti'nden ayrılmalarının da ilk adımını oluşturacaktır.

1. Velestinli Rigas (Velestino 1757- Belgrad 1798): Erken Dönem - Hayatı

Kitapları, haritaları ve diğer yayınları ile Yunan aydınlanmasının önemli düşünürlerinden biri olan Rigas, bu uğurda hayatını kaybetmesi nedeniyle de Yunan bağımsızlığının ilk kurbanı olarak kabul edilir. Eserlerinde Avrupa'nın aydınlanmacı düşüncelerini naklederek ulusal ayaklanma mesajları vermiştir. Fransız Devrimi'nin ardından yapılan savaşların kazanılması özellikle de İtalya'da ilga edilen yönetim yerine demokratik bir siyaset biçiminin yerleşmeye başlaması Rigas'ın da siyasi düşüncelerinin gelişmesini sağlamıştır. 1757 senesinde Teselya'da bulunan Velestin'de[2] (Velestino) doğmuştur. Burası antik bir Yunan kenti olan Pherai yakınlarındadır.[3] Günümüzde ismi, doğmuş olduğu yerin antik şehre yakınlığından dolayı Rigas Feraios olarak da anılmaktadır fakat kendisini hiçbir zaman Velestinli dışında başka bir isimle adlandırmamıştır.[4]

İlk eğitimini muhtemelen Zagora ya da Ampelakia'da tamamlayan Rigas, ardından Pyliou'nun doğusunda küçük bir köy olan Kissos'a gitmiş ve orada yaklaşık bir yıl eğitim görmüştür. Ancak 1770 Orlofika olaylarında (Orlov İsyanları) Rusların Yunanları yalnız bırakması nedeniyle bölgede yaşayan halkın büyük çoğunluğu başta Yedi Ada olmak üzere bölgeden göç etmiştir. Bu süreçte Rigas da bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır.[5] Ancak on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda Osmanlı egemenliğinden kurtulma tasarısı hâlâ çok uzak bir hayal olmasına rağmen, yine de Yunanlar arasında her zaman İstanbul'un önünde sonunda geri alınarak ulusun kurtulacağı şeklinde bir inanç söz konusu olmuştur. Kurtuluş, kuzeyden gelen sarı saçlı ırk eliyle olacaktır. Nitekim bu efsane, Osmanlı egemenliğinde olmayan tek Ortodoks halk olan Ruslar ile özdeşleştiği için 1768-1774 yılları arasındaki Osmanlı-Rus savaşı, Yunanlar ara-

[2] Velestin, 19. yüzyılda Tırhala Sancağı içerisinde yer alan dokuz kazadan biridir. Bk. Ferdi Çiftçioğlu, "XIX. Yüzyılda Tırhala Sancağı'nın İdari Taksimatı ve Yönetimi", *SUTAD,* 2018; (44), S. 358, Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/624362, (04.08.2023).

[3] Leandrou Vranousi, *Ρήγας βελεστινλής*, εκτ. Δ. Καραμπερόπουλος, Εκδ. Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης "Φερών- Βελεστίνου-Ρήγα" Atina, 1998, s. 9, 12.

[4] C. M. Woodhouse, *Ρήγας Βελεστινλής Πρωτομάρτυρος της Ελληνικής Επανάστασης*, Μετ. Νίκος Νικολούδης, Εκδ. Παπαδὴμα Atina 1997, s.15.

[5] Loukas Axelos, *Ρήγας Βελεστινλής Σταθμοί και Όρια στην Διαμόρφωση της Εθνικής και Κοινωνικής Συνείδησης στην Ελλάδα*, Εκδ. Στοχαστής, Atina, 2003, s. 46, 115-116.

sında büyük bir heyecan yaratmıştır.[6] Savaş sırasında Türklerin deniz güçlerini imha etmek ve bir Yunan isyanı çıkartmak için Rus donanması Doğu Akdeniz'e sevk edilmiştir.[7] Ama büyük bir isyan başlatma girişimi Arnavut askerlerinin yardımları ile 1770'lerde başarısızlıkla sonuçlanmış ve Yunan isyanı bastırılmıştır.[8]

Rigas, hayatının ilerleyen döneminde muhtemelen birtakım ticari faaliyetler için İstanbul'a gitmiştir. Orada bulunma nedeninin yabancı dil öğrenmek olduğunu söyleyen tarihçiler de vardır. İstanbul'da bulunduğu sırada kısa bir süre içerisinde Fenerlilerin[9] aristokratik çevresine girmiş ve o dönemin önemli Fenerlilerinden biri olan Aleksandros İpsilantis'in[10] kâtibi olmuştur.[11] Rigas'ın hayatına bakıldığında İpsilantis ailesi ile yakın ilişkileri olduğunu söyleyebiliriz. Muhtemelen Aleksandros'ın iki oğlu Konstantinos ve Dimitrios İpsilantis ile birlikte eğitim görmüştür. Bu nedenle Fransızca, Almanca ve İtalyancayı en iyi şekilde öğrenerek Osmanlı yönetim sistemini yakından tetkik

---

6 Richard Clogg, *Yunanistan'ın Kısa Tarihi*, Çev. Dilek Şendil, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 29, 31.

7 Rus donanmasının 1769 sonunda Akdeniz'e geçmesi Türkleri alarm durumuna geçirirken Yunanları da cesaretlendirmiştir. Feodor Orloff ise Malta limanı yerine üç gemi, iki fırkateyn ve beş yüz asker ile Mora yarımadasının güneyinde bulunan üç yarım adadan ortada olan Mani'deki (Maina) Vitylo limanına demirlemiştir. Karşılarında on bin Rus askeri görmeyi bekleyen halk ise bu durum karşısında şaşırmış ve bu durum güvensizliklerini artmıştır. Ancak Aleksis Orloff'ın güçlü gemiler ve büyük bir ordu ile bölgeye geleceği güvencesi ile Manililer, Rus ordusuna katılmıştır. Aleksis Orloff, Yunanları, özgürlükleri ve dinleri için silahlarını almaya davet etmiştir. Mora'daki bu isyan Arnavutların başarısı ile bastırılmış olsa da 1770 yılında Çeşme'de Osmanlı donanması Ruslar tarafından imha edilmiştir. Ayrıntı için bk. George Finlay, *The History of Greece under Othoman and Venetian Domination*, William Blackwood and Sons, Edinburg, London, 1856, s.307-320. Ayrıca Rusların Akdeniz'deki faaliyetleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. R. C. Anderson, *Naval Wars in the Levant 1559- 1853*, Princeton University Press, Princeton, 1952, ss. 277 - 307.

8 Barbara Jelavich, *Balkan Tarihi 1 18. ve 19. Yüzyıllar*, Çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, Küre Yayınları, İstanbul, 2009, s.76.

9 Osmanlı yönetiminde Fenerlilerin güçlü konumları ve üstlendikleri pozisyonlar ile ilgili ayrıntı için bk. Christine Philliou, "Osmanlı Yönetiminde Fenerli Nüfuzun Çözümlenmesi", Çev. Nilüfer İlkaya, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 193, ss. 54- 69.

10 1821 Yunan isyanın en büyük hazırlayıcıları olan Aleksandros ve Dimitrios İpsilantis'in dedesi olan dönemin en önemli Fenerlilerden biri olan Aleksandros İpsilantis (1725- 1807), annesi ve karısı yoluyla yine diğer önemli Fenerli ailelerden biri olan Mavrokordatos'lar ile de akrabadır. Yunanca, İtalyanca, Fransızca'nın yanı sıra Osmanlıca, Türkçe ve Arapça bilen İpsilantis, Boğdan Prensi Kalimahi'nin "Vel Postelnik" (Dış İşleri Bakanı) sonra da "Vel Vesternik" (Baş Haznedarlık) görevlerini yapmıştır. Ardından İstanbul'da Eflak Prensi İ. Ghika'nın Baş Kapı Kethüdası olmuş ve 1768- 1774 yılları arasındaki Osmanlı-Rus savaşı sırasında Eflak ve Boğdan Rus işgali altında iken Baş Tercüman Vekilliği'ne, getirilmiştir. Savaş sonunda ise Osmanlı Devleti'nin Baş Tercümanı olmuştur. 1774'te Eflak Prensi olan Aleksandros İpsilantis, Baş Tercümanlığı döneminde Rigas'ı sekreter olarak yanına almış ve görüşlerinden etkilenmiştir. Bk. Zeynep Sözen, *Fenerli Beyler 110 Yılın Öyküsü 1711- 1821*, Aybay Yayınları, İstanbul, 2000, ss. 159-160.

11 *Ρήγα βελεστινλής θετταλού Έκθεση Αφιερωμένη στα 200 Χρόνια από το θάνατό του*. Εκδ. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο Atina, 1998, ss.53-54-55

etmiştir. Bir başka yorum da İpsilantis'in Yaş'tan Moldova'ya hospodar[12] olarak atandığında ona eşlik ettiği şeklindedir. Ancak, aralarında geçen bir anlaşmazlık nedeniyle Yaş'ı terk ederek Bükreş'e gitmiştir.[13]

Rigas'ın erken bir tarihte Bükreş'e gittiği ve Eflak Beyi Nikolaos Karaca'ya (1782-1783) hizmet ettiği bilinmekle birlikte bu aydınlanmacı bakış açısına sahip Fenerli ile ilişkisine dair bilgiler kısıtlıdır. Karaca, Volter ve diğer Fransız Ansiklopedistlerinin eserlerini çevirtmiştir. Dönemin belgelerinde adı kâtip olarak geçen Rigas, Orlofika olaylarının yanı sıra o dönemde yaşanan diğer önemli gelişmelere de yakından tanıklık etmiştir. Tuna prensliklerinde bulunduğu sırada 1787-1792 yılları arasında devam eden Osmanlı-Rus savaşına şahit olmuştur.[14] Sözü edilen savaşta Rus ve Avusturya güçlerinin Tuna prensliklerine girişi, hizmet ettiği Nikolaos Mavrogenis[15] tarafından durdurulurken Pazvantoğlu da ilk defa bu süreçte tarih sahnesine çıkmıştır.[16] Nikolaos Mavrogenis, 1786'da Eflak'a hospodar olarak atanmış ve Rigas da onun hizmetinde kâtip olarak çalışmıştır. Kâtiplik görevi o dönem için basit bir yazıcı olmayıp bir nevi diplomatik memurluktur. Bu görev, Rigas'a üst düzey kişilerle yakın olma fırsatı da vermiştir. Mavrogenis, bir süre sonra Sultan tarafından Rus ve Avusturyalılara karşı Tuna prensliklerindeki Türk güçlerinin başına getirilmiştir. Bu nedenle yanına Rigas'ı da alarak Krayova'ya gitmişlerdir. 1791 senesinde tekrar Eflak'a dönen Rigas, 1796 senesine kadar da Eflak'ta kalmıştır. 1791-1796 yılları arasında Bükreş'teki Fransız Konsolosluğunda tercüman olarak çalıştığı söylenir. Ardından da Viyana'ya giderek 1797 senesi sonuna kadar orada yaşamıştır.[17]

2. Viyana Yılları ve Yayıncılık Faaliyetleri

Rigas'ın Viyana'da bulunduğu yıllar kariyerindeki ve hayatındaki önemli bir dönemi oluşturur. Viyana'da yaşadığı süreçte bu Avrupa başkentinde

---

[12] Osmanlı idaresinde iki ayrı kurum için iki anlamda kullanılmıştır. Bunlardan birincisi memuriyet ve beratla verilen özerk bir yöneticilik olup Eflak ve Boğdan Prensliklerinin idari tarihi için söz konusudur. Osmanlı idaresinde gospodar (hospodar), önceleri eski Eflak-Boğdan'ın Romen asıllı voyvodalarına verilen bu görev, Dimitri Kantemiroğlu'nun Ruslarla iş birliği yapmasından sonra 1711'den itibaren Fenerli Rum beylerine verilerek onların ünvanı olarak kullanılmıştır. Nikola Mavrokordatos, bu ünvanı alan ilk Fenerlidir. Ayrıntılı bilgi için bk. İlber Ortaylı, "Gospodarlık", *TDVİA*, C.14, İstanbul, 1994, ss.115-116.

[13] C.M. Woodhouse, *age.*, s. 32.

[14] Leandrou Vranousi, *age*., ss.20-21, 29-30.

[15] Mavrogenis ailesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Zeynep Sözen, *age.*, s.135- 140.

[16] *Ρήγα βελεστινλής θετταλού, age.,* s.29.

[17] Ioannis A. Papadrianos, "Το Επαναστατικό Πρόγραμμα του Ρὴγα Βελεστινλὴ και οι Σέρβοι", *Πρακτικά Ημερίδας Δευτέρα 21 Δεκεμβρίου 1998 "Ρήγας Βελεστινλής 200 Χρόνια από το θάνατό του"*, Εκδ. Δὴμος Θεσσαλονίκης Κέντρο Ιστορία, Selanik, 2003, ss.32, 34.

önemli Yunanlarla tanışma fırsatı bulmuştur. Şüphesiz yayıncılık faaliyetlerine de bu dönemde başlamıştır. *Efimeris tis Viennis (Εφημερίς της Βιένης)* adlı Yunan gazetesi, 31 Aralık 1790-11 Aralık 1797 tarihleri arasında Viyana'daki Yunan diasporası tarafından çıkartılmıştır. Bunun yanı sıra 1791-1792 yılları arasında Sırpça *Serbskija Noviny* adlı gazete de çıkartılmıştır. Bunlar arasında özellikle Yunan gazetesini çıkartan Markides Poulios kardeşlerin Rigas'ın fikirsel olgunlaşmasında büyük tesiri olduğunu söylemek mümkündür. Viyana'da iken onların yanı sıra Avusturya toplumunun önemli kişileriyle iletişimi olmuş, ayrıca pek çok kütüphane, müze ve tiyatroyu da ziyaret etme fırsatı elde etmiştir. İstanbul ve Bükreş'te hazırlığını yaptığı iki kitabı da yayımlamıştır.[18]

Poulios kardeşler, propaganda konusunda önemli bir rol üstlenmişlerdir. Özellikle yurt dışındaki tanıdıkları sayesinde Fransız devrim dergilerini ve yabancı yayınların topluluğa ulaştırılmasında etkin olmuşlardır. Rigas da Bükreş'teki Fransız Konsolosluğu aracılığıyla bu işleri kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla *Efimeris tis Viennis,* Viyana'daki Yunan diasporasının zihinsel dönüşümünde önemli bir araç olmuş, basın faaliyetleri ile içte ve dışta gelişen tüm haberler, kısa sürede Yunan cemaatine aktarılmıştır.[19]

Osmanlı hâkimiyeti sırasında Yunanca konuşan nüfus, imparatorluğun içinde ve dışında tüccar ve zanaatkâr olarak yayılmıştır. Pek çoğu Romanya'ya, Karadeniz kıyısına ve imparatorluğun diğer önemli şehirlerine gitmiştir. Bir süre sonra ticareti tekellerine alan bu nüfusun içinde sayıları seksen binden fazla olan aile, Avusturya Macaristan İmparatorluğu sınırları içerisinde yaşamıştır. Bunun dışında binlercesi de Venedik, Livorno ve Rus İmparatorluğu'nun önemli ticaret şehirlerine yerleşerek Trieste, Napoli ve Marsilya'da önemli ticaret kolonileri kurmuşlardır. Amsterdam, Antwerp, Londra, Liverpool ve Paris gibi şehirler büyük oranda Yunan nüfusu barındırmıştır. Bu diaspora topluluğu Osmanlı döneminde Yunan kültürünün gelişmesinde hayati bir rol üstlenmiştir. Yabancı bir yerleşim yerinde olmaları Yunan kültürünün oluşumu açısından onları güçlendirirken aynı zamanda farklı entelektüel deneyimlere ve akımlara da maruz kalmışlardır. Gittikçe zenginleşen bu topluluklar, okullar ve benzeri kurumlar açarak diasporadaki Yunan cemaatini desteklemişlerdir.[20]

---

[18] Ρήγα βελεστινλής θετταλού, ,*age* ss.41, 57.
[19] C.M. Woodhouse, *age*., s.75-76; Loukas Axelos, *age*., s. 440.
[20] Thomas W. Gallant, *Modern Greece*, Ed. Jeremy Black, Oxford University Press, New York, 2001, s.7.

Bu bağlamda Viyana hatırı sayılır bir Yunan nüfus barındırdığı için Yunanlar için son derece önemli bir şehirdir. Avrupa'daki Fransız devrim hareketine yoğun olarak maruz kalmıştır. Aslında 1790'lı yıllarda buradaki Yunan cemaati, hem Rusya hem de Fransızlardan yana bir tavır içine girmiştir. Ancak ilerleyen süreçte, Avusturya ve Rusya'nın Osmanlı Devleti ile yapmış olduğu Ziştovi ve Yaş Antlaşmaları,[21] Yunanların umutlarını tamamen Fransızlara bağlamasına sebep olmuştur. Çünkü Fransa ile savaşan Avusturya, ilerleyen süreçte eski düzeni değiştirmek isteyen liberallere karşı dikkatli davranmaya başlamıştır.[22] Özellikle İyon Denizi'nde bulunan Yedi Adalar grubuna dair egemenlik mücadelesinde Fransa, Dalmaçya Denizi'ne kadar inmiş, İtalya harekâtı sonrasında Napolyon 1797 yılındaki seferiyle burayı kolayca zapt etmiştir. Bu gelişme üzerine Fransa ve Avusturya arasında 17 Ekim 1797'de yapılan Campo Formio Antlaşması ile bölge yeni baştan şekillenmiş, Venedik Cumhuriyeti de tarih sahnesinden çekilmiştir. Antlaşma'nın 5. maddesi ile Venedik'e ait olan İyon adalarının Fransa'ya bırakılmasıyla da Fransa ile Osmanlı Devleti, sınır komşusu olmuştur.[23]

Avrupa'da Fransız Devrimi ile yeni bir siyasi sosyal durum ortaya çıkmıştır. Devrim, insanlara tarihin kendi eylemleriyle değişebileceği duygusunu kazandırarak onlara bugüne kalan şeyin demokratik politika ve sıradan insanlar adına şimdiye dek formüle edilmiş en güçlü sloganın "Özgürlük, Eşitlik Kardeşlik" olduğu bilgisini aşılamıştır.[24] Ayrıca bir başka ülkenin egemenliği altında yaşayan halklara, bağımsızlıklarını kazanmaları için de yeni bir yöntem sunmuştur. Özellikle de Fransızların Korfu Adası'na ayak basmaları ve İyon adalarındaki Venedik hâkimiyetinin çözülmesi ile devrimci hareketler, halk arasında daha rahat yayılmaya başlamıştır.[25] Tüm Güneydoğu Avrupa'da özellikle Yunanların yaşadığı bölgelerde aydınlanma fikirlerine açık gruplarda bu hareketlerin köklü yansımaları olmuştur. Bundan dolayı da 1789 senesi, Yu-

[21] 1787'de başlayan Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşı 4 Ağustos 1791'de Avusturya ile yapılan Ziştovi Antlaşması ile son bulmuştur. Böylelikle Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında yüzyıllarca süren mücadele son bulmuş, bundan sonra Balkanlar'a doğru sarkan Rusya karşısında bu iki devlet, kaçınılmaz olarak yakın durmak zorunda kalmıştır. Böylelikle dünya siyasetinde yeni bir dönem başlamıştır. Ayrıntı için bk. Kemal Beydilli, "Ziştovi Antlaşması", *TDVİA*, C.44, İstanbul, 2013, ss. 467- 472; 10 Ocak 1792'de yapılan Yaş Antlaşması ile de bu savaşın Rus cephesi kapanmıştır. Antlaşmanın yapılmasında Avrupa'daki gelişmeler de etkili olmuştur. Özellikle Fransız Devrimi'nin mutlak monarşiler için oluşturduğu genel tehlike Türklerle savaşın bitirilmesini zorunlu kılmıştır. Ayrıntı için bk. Kemal Beydilli, "Yaş Antlaşması", *TDVİA*, C.43, İstanbul, 2013, ss. 343- 347.

[22] Herkül Milas, *1821 İhtilali Öncesi Siyasal İdeolojiler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993, ss.83-84.

[23] Ali Fuat Örenç, "Yedi Ada Cumhuriyeti", *TDVİA*, C.43, İstanbul, 2013, s.385.

[24] Eric J. Hobsbawm, *Fransız Devrimine Bakış İki Yüzyıl Sonra Marseillaise'in Yankıları*, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009, s.163.

[25] Ρήγα βελεστινλής θετταλού, *age.*, s.47.

nan siyasi ve kültürel tarihinde çalkantılı bir on yılın başlangıcını oluşturur. Zira Avrupa toplumundaki ayaklanmalar, Yunanların bilincinde yer alan görüşler 1790'lı yılların siyasi tasavvurlarının da kökenini oluşturmuştur. Devrimin neden olduğu bu heyecan, belli bir amaca yönelik düzen ve değişim arayışlarıyla harekete geçen yeni bir türün ortaya çıkmasında toplumsal katalizör rolü oynamıştır. Bu yeni siyaset biçimi aydınlanmanın liberal fikirlerini ve bunların beslediği yeni ahlaki ve siyasi arzuları olgunluğa taşıyan toplumsal değişime ve çağın gelişimine tanık olmuştur. Dolayısıyla Rigas da bu etkiler altında radikal aydınlanmanın en önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Fikirleri Tuna prensliklerindeki geç Fenerli kültüründe baskın durumdaki Fransız felsefesi ansiklopediciliğinin etkisiyle olgunlaşmıştır. Katartzis'in[26] entelektüel çevresine girerek Yunan aydınlanmasının üçüncü kuşağının mensupları ile iletişimde olmuştur. Eserlerinde ortaya koyduğu görüşler ile Yunan toplumu için sunduğu kültürel değişim programında o dönemdeki mevcut koşulların devrimci bir şekilde alaşağı edilerek yerine cumhuriyet düzenine geçilmesi ve böylelikle siyaset ve toplumun radikal biçimde yeniden yapılandırılması yer almaktadır.[27]

3. Eserleri

Rigas, Viyana'da bulunduğu sırada iki kitap yayımlamıştır. Bunlardan ilki Fransızcadan çevrilmiş, *Duyarlı Aşıkların Okulu* adlı altı öyküden oluşan kitaptır. Zamanın Fransız edebiyatı örneği bu kısa öykülere Fenerlilerin şarkılarından da dizeler eklenmiştir. Diğer kitap ise Fransız Ansiklopedistlerinin anlayışının egemen olduğu halk dilinde yazılmış bir astronomi ve fizik kitabıdır.[28] Bunlar dışında Georgios Vendotis ve Antonios Koroniou'nun eserlerinin çevirisini yapmıştır. Böylelikle *İthikos Tripous/Ηθικός Τρίπους* ve *Neos Anaharsis/* Νεός Ανάχαρσις[29] gün yüzüne çıkmıştır.[30] *İthikos Tripous* (Üç Ayaklı Etik), Marmontel'in *La Bergére des Alpes*'in *(Alplerin Çobanı)* ve Metastasio'nun

[26] Dimitrios Katartzis (Fotiadis), 1730'lu yıllarda soylu ve zengin bir ailenin çocuğu olarak İstanbul'da doğmuştur. İyi bir öğrenim görmüş, Bükreş'te yaşamış ve Boğdan saraylarında bulunmuştur. Fransız aydınlanma dönemini tanımış, Ansiklopedistleri benimsemiştir. 1783 yılında yazmaya başlamış ve Yunanca'ya önem vermiştir. Ulusun eğitimi için bu dilin gelişmesini temel şart sayan Katartzis, antik ve çağdaş dil bilgisi kitapları hazırlamıştır. Rigas, dil konusunda ondan etkilenmiştir. Katartzis hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Herkül Milas, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994, ss. 125- 131.

[27] Kitromilides, Paschalis, M., *Aydınlanma ve Devrim Modern Yunanistan'ın Kuruluşu,*Çev. Sinem Güldal, Alfa Yayınları, İstanbul, 2021, ss. 262,296- 297.

[28] Herkül Milas, *age.*, ss.90-91.

[29] 1797 Viyana basımı bu kitap, 2006 yılında Dimitrios Karamperopoulos'un yayına hazırlamasıyla yeniden basılmıştır. Bk. Riga Velestinli, *Νεός Ανάχαρσις*, Εκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών Βελεστίνου Ρήγα, Atina, 2006.

[30] *Ρήγα βελεστινλής θετταλού, age.*, s.60

L'Olympiade (Olimpiyat) adlı eserlerinin şiir hâline getirilmiş uyarlamalarından oluşmuştur. Marmontel, *Alplerin Çobanı* adlı eserinde aynı dönemde Rousseau'nun edebî yazılarını da etkileyen pek çok his ve ilgi alanının benimsenmesini sağlamıştır. Metastasio'nun eserindeki tema ise olimpiyat oyunlarında ifade edildiği gibi panhelenik bağın sembolleriyle vurgulanmıştır.[31] Fransız J. J. Barthélemy'nin 1788 Paris basımı *Voyage du Jeune Anacharsis ed Gréce* adlı çok ciltli eser ise 4. yüzyılda geçen bir Antik Yunan gezisini anlatmaktadır. Viyana'nın entelektüel çevresinde yer alan Georgios Vendotis ile matbaacılar Markides Poulious kardeşler, bu eserin *Neos Anaharsis* adıyla Yunancaya çevrilmesine önayak olmuşlardır.[32] Eserin ilk cildinin ön sözünde Yunanca basımıyla hedeflenen şeyin modern Yunanları, kendi şanlı atalarının tarihi ve kültürü hakkında bilgi sahibi yapmak olduğu belirtilmiştir. Kitabın 4. cildini hazırlayan ve kendi memleketi Teselya'ya dair notları içeren bölümleri ise bizzat Rigas çevirmiştir.[33]

Eserleri arasında yayımlamış olduğu haritalar dikkati çekmektedir. 1796'da Viyana'da önce İstanbul haritası hemen ardından da "Eflak ve Moldova (Boğdan) Genel Haritası" ile on iki yapraklı Yunanistan haritası yayımlamış ve haritanın 1220 adet kopyası basılmıştır.[34] İlk iki haritada dönemim voyvodaları Aleksandros İpsilantis'in ve Aleksandros Kalimahi'nin resmi bulunmaktadır. Bu haritalar "Teselyalı Velestinli Rigas" imzasıyla yayımlanmış ve sözü edilen haritaların "Helenlerin ve Filhelenlerin adına" yayımlandığına işaret edilmiştir. Yunanistan haritası ise en önemli yapıtıdır. Kapladığı alan Tuna boylarından Girit'e ve Adriyatik Denizi'nden Anadolu'nun ortalarına kadar uzanmaktadır. Haritada, her yörenin antik ismi yazılmış ve Antik Yunan uygarlığı dönemindeki önemli olaylar ve ünlü kimseler belirtilmiştir. Ayrıca haritaya Bizans imparatorları da eklenmiştir.[35] Bu hem Yunan geçmiş anlayışını hem de Yunanların geleceğine dair bir tasavvurun ifadesidir. Burada Antik Yunan'ın büyüklüğüne vurgu yapılırken, önemli kişi listeleri, kahramanlık savaşlarının tarihleri ile birlikte Antik Dönem epigramları yeniden üretilerek 161 antik Yunan parası da eklenmiştir. Haritanın ilk sayfasında Bizans İmparatoru Konstantinos Paleologos'un mührü yeniden basılarak yanına da *"Biz Esir Düştük"* yazılmıştır. Ancak haritada umutsuzluk yoktur. Antik ve modern yer isimleri

[31] Kitromilides, *age.*, ss.306- 307,
[32] Leandrou Vranousi, *age.*, s.28; Ρήγα βελεστινλής θετταλού, *a.g.e*, s.76.
[33] Kitromilides, *age.*, s.309.
[34] Ioannis A. Papadrianos, *agm.*, s. 37.
[35] Herkül Milas, "Osmanlı'da İlk Anayasa Yazan Eylem Adamı: Velestinlli Rigas", *Toplumsal Tarih*, S. 151, 2006, ss.19.

birlikte verilerek devamlılık hissi oluşturulmaya çalışılmıştır. Rigas ayrıca 1797'de Büyük İskender'in de bir gravürünü yapmıştır.[36]

1797'de bir ayaklanma ve Fransız rejimine benzer gelişmeleri hedefleyen eylemlerine hız vermiştir. İnsan Hakları Bildirgesi'ni ve Anayasa'nın İlkeleri'ni hazırlamıştır ve bu iki metin birlikte *Rigas'ın Anayasası* olarak bilinmektedir.[37] İnsan Hakları Bildirisini[38] hazırlarken, Fransız anayasalarının en radikali olan 1793 tarihli metni takip ederek, aydınlanmanın toplumsal fikirlerini somut, siyasi ve kurumsal ifadelere dökmeye çalışmıştır. 35 makalesinin bulunduğu bu çalışması yine Fransızca orijinali gibi 124 hükümden oluşmaktadır.[39]

Sözü edilen Anayasa, Helenlerin evlatları olan ve hâlen Rumeli'de Anadolu'da, Akdeniz'deki adalarda ve Eflak-Boğdan'da yaşayanlarla Osmanlı despotluğu altında yaşayan herkese bir çağrı niteliğindedir. Anayasanın amaçladığı devlet düzeni dönemin Fransa deneyimine dayanmakla birlikte yerel özelliklere ve Osmanlı devlet gerçeğine uyum sağlayacak değişiklikler ve eklemeler içerir. Örneğin dördüncü maddede yurttaş olmanın temel şartlarının dil, din, ırk ve köken değil, yasalara ve yeni hedeflere saygı ve inanç olduğu belirtilir. Yedinci maddede ise din ve dil farkı gözetilmeden Helen, Bulgar, Arnavut, Ulah, Ermeni, Türk ve başka soylar dâhil ülkenin bütün sakinleri egemen halk olarak tanımlanmıştır. Buradaki Helen sözcüğü hem "Bütün yurttaşları nitelendirirken hem de *"Anayasa Helen'lere, Türklere, Ermenilere özgürlüğü garanti eder."* maddesindeki gibi çağdaş bir halkı belirtir. Anayasa'da yasalar ve emirler, Helenlerin basit dilinde verilir çünkü bu dil, devlet içinde yaşayan bütün ulusların en kolay öğreneceği, en anlaşılır dildir. Büyük kentlerde özellikle de okullarda Fransızca ve İtalyanca öğretilmesini istese de Rigas'ın hayalindeki devlette bir Yunan kültürü egemenliğinden söz etmek de mümkündür *"dünyanın en güzel devleti"* olarak tanımladığı Osmanlı Devleti'nde Fransa'dakine benzer şekilde devlete demokratik bir yapı kazandırmaya çalışmıştır. Anayasa'nın İnsan Hakları bölümünde, yurttaşların güvenliğinden, istibdada karşı yasaların gerekliliğinden ve yasa dışı tutuklamalara karşı tutumundan

[36] Kitromilides, *age.*, ss.311-314.
[37] Herkül Milas*, agm., 2006,* ss.21-22.
[38] 1791 Fransız Anayasası'nın girişinde yer alan İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nde yasalar önünde eşitlik, birey haklarının yasalarla güvence altına alınması, din ve devletin ayrılması ve dini hoşgörü yer almaktadır. Birleşmiş bir ulusal meclis vasıtasıyla uygulanan otoritenin halkın egemenliğine dayanması ve bu meclisin yasama gücü karşısında hiçbir mevki ya da gruba ayrıcalık tanınmaması da hukuk sisteminin temelini oluşturmuştur. J.M. Roberts, *Avrupa Tarihi*, Çev. Fethi Aytuna, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2015, s. 425. Ayrıca 1791 ve 1793 anayasalarının karşılaştırmalı bir değerlendirmesi için bk. Ertuğrul Cenk Gürcan, "1791 ve 1793 Fransız Anayasaları'na İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.13/3, 2011, ss. 183- 214.
[39] Kitromilides, *age.*, s.324-325.

bahseder. Çünkü ona göre tiranın keyfî davranışları değil, yasalar toplumun temeli olmalıdır. Bunun yanı sıra cezalar, suça uygun olmalı, kişinin servetine saygı gösterilmeli ve meslekler herkese açık olmalıdır.[40]

Burada açıkça müsadereden bahsetmektedir. Öyle ki bilindiği üzere Osmanlı Devleti'nde müsadere önceleri sadece devlet malını zimmetine geçirenlerle, isyancılar için uygulanan bir ceza türü olmasına rağmen zamanla merkezî yönetimin siyasi ve ekonomik menfaat sağlamak için başvurduğu bir vasıta hâline gelmiştir. Özellikle Fatih'in ölümünden Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar olan süreçte çeşitli şekillerde uygulanan bu yöntem II. Mahmud döneminde varlıklı bir kimsenin ya da bir âyanın ölüm haberinin alınması, mallarının devlet tarafından müsâdere edilmesi için yeterli sayılmıştır. Bu yöntem özellikle Anadolu ve Rumeli'de devlet içinde güç kazanarak merkezî yönetimi tehdit eden âyanların tasviyesinde de etkin bir yöntem olarak kullanılmıştır.[41] Bunun yanı sıra Osmanlı Devleti, toplumdaki farklı cemaatler arasındaki sınırları belirgin hâle getirmek istemiştir. Bu sınır çizme ihtiyacı Osmanlı Devleti içinde aynı dine mensup kişilerin dış görünümünü belirgin kılan giysi ve renklerin varlığında kendini gösterdiği gibi meslek seçiminde önemli bir faktör olmuştur.[42]

Rigas'ın eserleri arasında şiirleri önemlidir. Bunlardan en bilineni *Thourios* adlı şiiridir. Dilimize "Marş" olarak çevrilen bu şiirde temel görüş, tiranlığın yıkılmasının gerekliliğidir. Bunun için de din ve etnik farklılıklar gözetilmeden herkes bir araya gelerek devrime kalkışmalıdır. Rigas, ayaklanmaya sadece Yunanları değil, ezilen bütün ulusları davet etmektedir.[43] Çünkü ona göre bu uluslar köledir ve bu durumun ne kadar devam edeceği belli değildir. Pek çok kardeş, ana, baba, dost, yakınlar ve vatan kaybedilmiştir. Bir saatlik özgürlüğü kırk yıllık köleliğe tercih eden Rigas, şiirinde imparatorlukta hangi konumda olursa olsun herkesin hayatının tiran olarak nitelendirdiği sultanın iki dudağı arasında olduğunu ifade etmiştir. Her dediğini yapsalar dahi pek çoğu nedensiz bir şekilde yaşamlarını ve servetlerini kaybetmişlerdir. Rigas burada Souços, Mourouzes, Gkikas ve Maurogenes'in adını zikrederek onları örnek göstermektedir. Bunun yanı sıra onlar gibi pek çok papaz, sivil ve ağaların öldüğünü de belirtir. Bu nedenle de herkesi birlik olmaya davet ederek

---

[40] Herkül Milas, "Velestinli Rigas'ın Anayasası", Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Problemler, *Araştırmalar, Tartışmalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, İstanbul, s.113,115, 116.

[41] Tuncay Öğün, "Müsâdere", *TDVİA*, C.32, İstanbul, 2006, s.67.

[42] Ömer Faruk Bozkurt, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Kıyafet Düzenlemeleri (XVI- XVII. Yüzyıllar),* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014, ss.22-24.

[43] Herkül Milas, *agm*. 1998, s.111.

yasaların ve vatanın liderinin tek yol gösterici olduğu bir düzene çağrı yapmıştır. Çünkü ona göre anarşi de köleliğe benzer bir şekilde kaos yaratmaktadır. Şiirde, yurtseverler, tiranların görüşüne katılmayacaklarına, onları yok edeceklerine ve vatana bağlı kalarak esareti yıkacaklarına, dair yemin ederler. Ayrıca herkesin inancını özgürce yaşaması adına Bulgar, Arnavut, Ermeni, Rum, Arap'la beyazın özgürlük için kılıç kuşanması çağrısı da yapılmıştır. Böylelikle tiranlık yüzünden gurbete çıkmış olanlar da yurduna dönebileceklerdir. Şiirin dizelerinde, Rumeli'nin artık yabancı kralların hizmetinden kurtulmak için beklediği belirtilir. Aksi durumda ise vatan için ölünmelidir. Bu çağrıya uyanların başka dinden olsalar dahi düşman olmayıp kardeş sayılacağı ancak bu davete uymayanların aynı dinden dahi olsalar yok olmaları temennisi de yapılmıştır. Şiirde, Suliotlara, Manililere, Karadağlılara, Makedonlara, Sava ve Tuna Nehri boyundaki Hristiyanlara, Karadeniz'de Girit ve Hydra'da yaşayanlara "tiranlığa" son vermek için ellerine silah alarak, ortaya çıkma ve Boğaz'a (muhtemelen İstanbul'a) dalarak onlarla birlik olma çağrısı yapılmıştır. Buradaki bir diğer davet de Pazvantoğlu'nadır. Sultana isyan ederek, Balkanlar'da kendi yurdunu kurma çağrısı yapılırken[44] Mısır'a da kendi beylerini kral yaparak, toplanan haracın İstanbul'a ulaştırılmaması söylenir. Böylelikle Bosna'dan Arap dünyasına kadar bütün Türk dünyasında ateş yayılacak, bayraklarda haç yeniden yükselecektir. Böylelikle kurtuluş gerçekleşecektir. Rigas, Hristiyanlara ve Türklere acı çektiren bu kölelikten kurtularak özgür olmak için herkesi uyanmaya ve isyana davet etmiştir.[45]

4. Politik Görüşleri ve Yaşamının Sonu

Siyasi ve toplumsal olarak Fenerlilerin çevresinde bulunması ve Tuna prensliklerinde hizmet etmesi nedeniyle oldukça erken bir tarihte Avrupa'daki aydınlanma akımlarından haberdar olmuştur. Bunun yanı sıra Fransız aydınlarla ve diplomatlarla tanışması nedeniyle Fransız Devrimi'nin liberal görüşünden ve insan hakları ile ilgili düşüncelerinden etkilenmiştir. Buradan hare-

[44] Pazvantoğlu'nun Osmanlı merkezî yönetimine karşı isyanı Sırp isyanının oluşması için gereken bütün toplumsal ve askerî altyapıyı doğrudan ya da dolaylı olarak yaratmıştır. Onun Belgrad Paşalığı'nda kurduğu otorite o kadar güçlenmiştir ki devlet, vergi aldığı, koruduğu ve yönettiği reayayı kendisinin taşradaki temsilcisine karşı silahlandırmak zorunda kalmıştır. Osmanlı-Avusturya savaşında gösterdiği yararlılıklardan dolayı kimi imtiyazlar elde eden Pazvantoğlu Osman'ın, Ziştovi Antlaşması'ndan sonra dağıtılan eşkıya çetelerinin de yardımıyla toprakları üzerindeki egemenliğini sağlamlaştırarak sınırlarını genişletmesi merkezî hükûmete yönelik alternatif bir güç elde etmesine neden olmuştur. Ayrıntı için bk. Robert Zens, "Pazvantoğlu Osman Paşa ve Belgrad Paşalığı 1791-1807", Ed. Jane Hathaway, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyan ve Ayaklanma*, Çev. Deniz Berktay, Alkım Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 141- 164.

[45] İlk defa 1798 senesinde Korfu Adası'nda yayımlanan "Marş" şiirin tamamı için bk. Herkül Milas, *age.*, ss.258-263.

ketle Osmanlı egemenliği altında yaşayan halkların özgürlüğünü ve ulusun da yeniden doğuşunu hayal etmiştir. Bu nedenle Rigas, Yunanların ulusal bilinçlenmesinin de öncüsü kabul edilmektedir.[46]

Yunan bağımsızlığına dair en güvenilir tanıklık, Yunan entelektüellerinin önemli isimlerinden biri olan *Novel Geography* adlı eserin yazarı olan Gregorios Constantas'tan gelmiştir. 1790'da her ikisi de kitaplarının basımını takip etmek amacıyla Viyana'da bulunmuştur. Constantas'a göre Rigas, ulusun yeniden canlanmasını açıkça siyasi kavramlarla ele alan ve bağımsız bir Yunan devletinin hayalini kuran ilk kişidir. Görüşlerinin kaynağı ise Yunan bağımsızlığı için planlar yapan -ancak Türkler, bu tasarılardan haberdar olunca Rusların himayesine girmek zorunda kalan- Moldova Voyvodası Aleksandros Mavrokordatos'tur. Fransız felsefi ansiklopediciliğinin etkisiyle şekillenen aydınlanma programı da giderek artan bir radikallikte cumhuriyetçi bir siyasi yönelim kazanmıştır. 1792'de Yunanların terk edilmesi sonrası Rusların desteğine dair tüm umutları son bulmuş ve bu nedenle de düşünceleri gittikçe devrimci Fransa örneğine yaklaşmıştır.[47] Dolayısıyla onun 1793 yılındaki Fransız anayasasından etkilenmesi doğaldır. Osmanlı Devleti'nin "tutsak" olarak nitelendirdiği halklarının Osmanlı'dan koparak, çok uluslu yeni bir devletin kurulması, en büyük hayalidir. Bu devlet, Yunan Cumhuriyeti, adını alacak olup, burada herkesin eşit olduğu, kimsenin diğerinden aşağı olmadığı bir yönetim esas olacaktır.[48]

Dizelerinde de görüldüğü üzere siyasi görüşünde yabancı despotik yönetimden kurtulmak acil hedeftir. Ancak böyle bir kurtuluş, Yunan toplumunu radikal bir biçimde dönüştürerek kurumsal, toplumsal ve kültürel değişimlerin başlayabilmesi için zorunlu bir koşuldur. Siyasi bağımsızlığın kazanılmasının ardından da toplum yeniden yapılandırılacaktır. Aydınlanmanın liberal ilkeleri, yeni devlet yaşamında tanınacaktır. Rigas için bireysel özgürlükler doğal hak olup basın özgürlüğü, düşünce, ifade, toplanma, dinsel inanç gibi somut medeni özgürlüklerin ihlal edilmesi de tiranlık olarak ifade edilmiştir. Zihnindeki siyasi ve toplumsal sistem belirgin şekilde eşitlikçi bir karaktere sahiptir. Bu nedenle hayalindeki Yunan Cumhuriyeti'nde dil, din, ırk ya da etnik kökene dayalı bir ayrımcılığı hoş görmez. Ona göre tüm insanlar doğuştan eşittir ve bu nedenle de her bir vatandaş yasaların çıkartılma sürecine yardım ve katılma noktasında eşit haklara sahiptir. Dolayısıyla kadınlar da ulusun

[46] Ρήγα βελεστινλής θετταλού, *age.*, s.11, 13.
[47] Kitromilides, *age.*, s.318.
[48] Ioannis A. Papadrianos, *agm.*, s. 39.

savunulmasında olduğu gibi eğitime de erkeklerle eşit oranda katılmalıdır. Devlet, en uzak köyler dâhil her yerde okullar kurmalıdır zira okuryazarlık bir halk vazifesidir. Bunlar dışında Yunan dilinin öğretilmesine ve Antik Dönem tarihçilerinin metinlerinin okunup yorumlanmasına da özel ilgi gösterilmelidir. Ancak bu şartlarda, radikal demokratik amaçları, bu türdeki eşitlikçi bir toplum yapısında gerçekleştirilebilecektir. Büyük ölçüde J. J. Rousseau'nun fikirlerine sadık kalmıştır. Rigas'ın demokratik bakış açısısı, halkın bütün olarak egemenliğin kaynağı olduğunu ifade eden savına ilham vermiştir.[49]

Yaşadığı dönemde tehlikeli sayılan görüşleri, ölümüne sebep olmuştur. Ekim 1797'de halkları isyana davet ettiği manifestosunun binlerce kopyasını bir ticari ürün şeklinde Viyana'dan Trieste'ye arkadaşına yollamıştır. Ancak, arkadaşı Antonios Koronios'un o sırada Dalmaçya'da bulunması nedeniyle mektup, Dimitrios Oikonomos adlı kişinin eline geçmiş, o da mektubu Avusturya polisine teslim etmiştir. Ardından bu olaylardan habersiz olan Rigas, arkadaşları ile birlikte Trieste'ye gelmiştir. Bu sırada eline geçen baskıların içeriğini tetkik ederek bunlarda geçen Fransız düşüncelerinin imparatorluklarına sızarak yayılmasından korkan Avusturya polisi hemen devletin istihbarat mekanizmasını devreye sokmuştur. Karışıklık çıkartmak isteyenlerin çoğu Osmanlı vatandaşı olduğu için de Bâbıâli ile iletişime geçilmiş, ardından da sorgulama ve tutuklamalar başlamıştır.[50] Rigas'ın yakalanması Avusturya için Osmanlı ile iyi ilişkileri göstermenin de fırsatı olmuştur. Bu nedenle de yakalananlardan Osmanlı vatandaşı olanların teslimine karar verilerek Avusturya vatandaşı olanlar da sınır dışı edilmiştir. Dolayısıyla Rigas, yanındakilerle birlikte Zemun'a gönderilerek, 10 Mayıs 1798'de Türk yönetimi altındaki Belgrad'a teslim edilmiştir. Yaklaşık kırk gün sonra da ölüm fermanları gelmiştir. Düşünceleri nedeniyle hayatını kaybeden Rigas, bu nedenle modern Yunan tarihinde bağımsızlık hareketinin ilk kurbanı olarak kabul edilmektedir.[51]

Avusturyalı sorgu memurlarının doğruladığı bilgilere göre, sultan Yunan tebaasına dağıtılmak üzere bir bildiri ve plan hazırlamıştır. Rigas'ın amacı Mora'nın güneyinde bulunan Mani yarımadasında isyan başlatarak bunu Epir'deki Suli şehrinde bulunan dağ savaşçıları ile yaymaktır. Yunanistan'ın bağımsızlığı elde edildikten sonra da özgürleşen topraklarda Fransız yönetim sistemine benzer bir yönetim kurulacaktır. Manifesto'sunun Fransız Devri-

[49] Kitromilides, *age.*, s. 326-329.
[50] Ρήγα βελεστινλής θετταλού, *age.*, s.61.
[51] Leandrou Vranousi, *age.*, s. 39, 40, 42.

mi'nin ürettiği özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi sloganları içerdiği saptanmıştır.[52]

Sonuç

Rigas, aydınlanma hareketinden ve Fransız devriminin ürettiği fikirlerinden etkilenerek Osmanlı topraklarında çok uluslu bir cumhuriyet hayali kuran Yunan yazar, siyasi düşünür ve dil bilimcidir. Özgürleşmiş bir Yunan devletinin nasıl olması gerektiğine dair görüşlerinde Yunancanın ortak dil olarak kullanılması arzusu vardır. Bunun için öncelikle temel düşman olarak nitelendirdiği Osmanlı Sultanı'ndan ve onun istibdadından kurtulmayı hedeflemiştir. Bu nedenle yazmış olduğu devrim marşı ile Osmanlı egemenliğinde tutsak olarak nitelendirdiği tüm uluslara çağrı yaparak isyana davet etmiştir. Çok uluslu, coğrafi bakımdan Bizans İmparatorluğu'na benzeyen bu liberal Yunan Cumhuriyeti, dil ve din ayrımı gözetmeden imparatorlukta yaşayan bütün uluslardan oluşarak demokratik bir yapıya sahip olacaktır. Burada idealize ettiği, etnik Yunan devletinden ziyade vatandaşlıktır.

İyi eğitim almış olması, çok dil bilmesi, Fenerli elitler ve Eflak-Boğdan Prenslerinin yanında olması Osmanlı yönetim sistemini ve zaaflarını yakından tetkik etmesini sağlamıştır. Yaşadığı dönemde Türklere karşı yapılan Rus-Avusturya savaşları esnasındaki uluslararası gelişmelerin bizzat yakınında yer almıştır. Rusların Yunanları yalnız bırakması, siyaseten ve ideolojik anlamda yüzünü Fransa'ya dönmesini zorunlu kılmıştır.

Görüşleri Yunan toplumunun eğitimli ve aydın kesimi arasında devrimci bir çabanın fikirsel temellerini atmıştır. Yayınlarında ileri sürdüğü görüşler, hayalindeki siyasi-sosyal projenin son aşamasıdır. Kullandığı ulusal semboller, geçmişi Büyük İskender'e kadar götürülen tarih şeceresi ile Yunanlılık bilinci oluşturmaya çalışmıştır. Bu nedenle Antik Yunan ile başlayıp Bizans ile devam eden süreci kesintiye uğratan Osmanlı'dan kurtularak, tarihsel ve siyasal bütünlüğü sağlamak hedefidir. Anayasasında yer alan siyasi görüşleri ve devrimci planları Avusturya polisine yakalanması ile son bulmuştur. Farklı uluslardan oluşan, bireylerin her birinin eşit olduğu vatandaş temelli siyasi projesi Rigas sonrası dönemde yerini homojen ulus devlet kurma isteğine bırakmıştır. Çok uluslu cumhuriyet ideali, Balkan uluslarının her birinin siyasi bağımsızlığını kazanması ve birbirleriyle mücadele eden milliyetçi akımlar karşısında başarısız olmuştur.

[52] Kitromilides, *age.,* s.319-320.

Kaynakça

Anderson, R.C., *Naval Wars in the Levant 1559- 1853*, Princeton University Press, Princeton, 1952.

Axelos, Loukas *Ρήγας Βελεστινλής Σταθμοί και Όρια στην Διαμόρφωση της Εθνικής και Κοινωνικής Συνείδησης στην Ελλάδα*, Εκδ. Στοχαστής, Atina, 2003.

Beydilli, Kemal, "Yaş Antlaşması", *TDVİA*, C.43, İstanbul, 2013, ss. 343- 347.

Beydilli, Kemal, "Ziştovi Antlaşması", *TDVİA*, C.44, İstanbul, 2013, ss. 467- 472.

Bozkurt, Ömer Faruk, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Gayrimüslimlerin Kıyafet Düzenlemeleri (XVI-XVII. Yüzyıllar),* Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

Clogg, Richard, *Yunanistan'ın Kısa Tarihi*, Çev. Dilek Şendil, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, 2018.

Eryılmaz, Bilal, *Osmanlı Devletinde Millet Sistemi*, Ağaç Yayıcılık, İstanbul, 1992.

Finlay, George, *The History of Greece under Othoman and Venetian Domination*, William Blackwood and Sons, Edinburg, London, 1856.

Gallant, W. Thomas, *Modern Greece*, Ed. Jeremy Black, Oxford University Press, New York, 2001.

Gürcan, Ertuğrul Cenk, "1791 ve 1793 Fransız Anayasaları'na İlişkin Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S.13/3, 2011, ss. 183- 214.

Hobsbawm, Eric J.,*Fransız Devrimine Bakış İki Yüzyıl Sonra Marseillaise'in Yankıları*, Çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009.

Jelavich, Barbara *Balkan Tarihi 1 18.ve 19. Yüzyıllar*, Çev. İhsan Durdu, Gülçin Tunalı, Haşim Koç, Küre Yayınları, İstanbul, 2009.

Kitromilides, Paschalis M., *Aydınlanma ve Devrim Modern Yunanistan'ın Kuruluşu,* Çev. Sinem Güldal, Alfa Yay. İstanbul, 2021.

Milas, Herkül *1821 İhtilali Öncesi Siyasal İdeolojiler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1993.

Milas, Herkül, *Yunan Ulusunun Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.

Milas, Herkül, "Velestinli Rigas'ın Anayasası", Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Problemler, *Araştırmalar, Tartışmalar*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998, İstanbul, ss.104-131.

Milas, Herkül, "Osmanlı'da İlk Anayasa Yazan Eylem Adamı: Velestinli Rigas", *Toplumsal Tarih*, S. 151, 2006, ss.16-28.

Ortaylı, İlber, "Gospodarlık", *TDVİA*, C.14, İstanbul, 1994, ss.115-116.

Öğün, Tuncay, "Müsâdere", *TDVİA*, C.32, İstanbul, 2006, s.67-68.

Örenç, Ali Fuat, "Yedi Ada Cumhuriyeti", *TDVİA*, C.43, 2013, İstanbul, ss.384- 387.

Papadrianos, A., Ioannis, "Το Επαναστατικό Πρόγραμμα του Ρὴγα Βελεστινλὴ και οι Σέρβοι", *Πρακτικά Ημερίδας Δευτέρα 21 Δεκεμβρίου 1998 "Ρήγας Βελεστινλής 200 Χρόνια από το θάνατό του",* Εκδ. Δὴμος Θεσσαλονίκης Κέντρο Ιστορία, Selanik, 2003, ss.31-46.

Philliou, Christine, "Osmanlı Yönetiminde Fenerli Nüfuzun Çözümlenmesi", Çev. Nilüfer İlkaya, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 193, ss. 54- 69.

Riga, Velestinli *Νεός Ανάχαρσις*, Επμ. Δημήτριος Καραμπερόπουλος, Εκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών Βελεστίνου Ρήγα, Atina, 2006.

Roberts, J.M.*, Avrupa Tarihi*, Çev. Fethi Aytuna, İnkılap Yayınları, İstanbul, 2015.

Sözen, Zeynep, *Fenerli Beyler 110 Yılın Öyküsü 1711- 1821*, Aybay Yayınları, İstanbul, 2000.

Vranousi, Leandrou, *Ρήγας βελεστινλής*, εκτ. Δ. Καραμπερόπουλος, Εκδ. Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης "Φερών- Βελεστίνου-Ρήγα" Atina, 1998.

Woodhouse, C.M., *Ρήγας Βελεστινλής Πρωτομάρτυρος της Ελληνικής Επανάστασης*, Μετ. Νίκος Νικολούδης, Εκδ. Παπαδὴμα, Atina, 1997.

Zens, Robert "Pazvantoğlu Osman Paşa ve Belgrad Paşalığı 1791- 1807", Ed. Jane Hathaway, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İsyan ve Ayaklanma*, Çev. Deniz Berktay, Alkım Yayınları, İstanbul, 2010, ss. 141- 164.

Ρήγα βελεστινλής θετταλού Ἐκθεση αφιερωμένη στα 200 χρόνια από το θάνατό του εκδ. Εθνικό Ιστορικό Μουσείο Atina, 1998.

Elektronik Kaynak

Çiftçioğlu, Ferdi, "XIX. Yüzyılda Tırhala Sancağı'nın İdari Taksimatı ve Yönetimi", *SUTAD*, 2018; (44): 350- 375. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/624362, Erişim Tarihi:04.08.2023.

Ekler

Rigas'ın 1796'da yaptığı haritadan kopya edilmiş İstanbul Boğazı haritası

BOA, HRT.h. 0683, H.24.03.1303.

T.C. BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ DAİRE BAŞKANLIĞI (BOA) ©
HRT.0683